

Poezija ir muzika

Jau devintą kartą Druskininkuose įvyko kasmetinis poezijos rudens renginys, tapęs reikšmingu visos Lietuvos kultūrinio gyvenimo įvykiu. Į šį gražų ir ramų rudens spalvomis mirgantį kurortinį miestelį susirenka daugiausia naujų poetinių dirbinių, modernistinių, nesustabarėjusių išraiškos priemonių ieškantys Lietuvos poetai ir jų pasikvietę kolegos iš užsienio. Ne iš vieno užsienio girdėjau, kad tai iš tiesų patrauklus, įdomus ir naudingas literatūrinis renginys, kokių nėra nei Anglijoje, nei Danijoje arba Skandinavijos kraštuose. Tad ne nustebeu, kai praėjusią vasarą Anykščiuose, Santaros — Šviesos konferencijoje sutiktas cikagietis literatas Kornelijus Jazbutis man pasakė, kad panašius poezijos rudenius užsimota rengti ir Čikagoje. Kad šis sumanymas iš tiesų kilęs, patvirtino ir i Druskininkų poezijos rudens renginį suvažiavusių poetų gausumas. Tokio didelio poetų būrio — gerokai per šimtą — Druskininkų ruduo dar neregėjo. Privaziavo svečių iš Lenkijos, Čekijos, Danijos, Anglijos, JAV, Baltarusijos, net iš Meksikos.

Be poezijos skaitymų, kiekvienam poezijos rudens renginyje aptariamose poezijos sąsajos su kuria kita meno sritimi. Šiemetinio Druskininkų poezijos rudens svarbiausia tema — poezija ir muzika. Tad svarstymuose dalyvavo ne tik poetai, literatūros tyrinėtojai, bet ir muzikai, tarp kurių „pirmu smuiku“ grojo dirigentas ir muzikologijos profesorius Donatas Katkus.

Diskusiją „Poezija ir muzika. Laikinės poezijos formos“ savo žodžiu įžiebė poezinio Druskininkų rudens pradininkas ir, nepaisant svarbaus švietimo ir mokslo ministro vietos, dabartinis šio renginio vadovas Kornelijus Platelis. Štai visa jo kalba:

„Ėmėsi galvoti apie poeziją ir muziką, pirmiausia prisimenau senus, kaip pasaulis, ir natūralius šių menų sintezės pavyzdžius — ritualą, dainą, operą ir pan. Iš pažiūros atrodo, kad šie du menai nesunkiai suderinami ir net vienas kitą praturtina. Iš tiesų, galima surasti nemažai sėkmingų jų derinimo pavyzdžių. Tačiau jie abu visiškai savarankiški, abu turi ilgą raidos istoriją. Akyčiau išsirišę pastebime, kad, juos abu derinant, kažkuris visada turi nukentėti, t.y. tenkintis antraeiliumi, pagalbinu vaidmeniu. Nenoriu gilintis į šią temą, sutikčiau, kad šie derinimo sunkumai slypi ne pačiuose menuose, o yra sąlygojami ribotų mūsų kūrybos ir suvokimo galimybių. Mane labai domina, ką poezija turi bendra su muzika ir kuo skiriasi.

Pirmiausia, žinoma — laikas. Kalba, kaip ir muzika, sklaidžiai laike ir turi savo garsinę išraišką. Nebūtinai fizinę. Man teksto garsiausias net įdomesnis ir patrauklesnis, bent jau tikslesnis ir asmeniškiau, kai skaitant skamba mano sa-

moneje. Estetiškai orientuota poezinė kalba turi dar dvi esmines, ją apsprendžiančias ir labiausiai su muzika suartinančias, savybes: ritmą ir intonaciją. Pagaliau esama dar dviejų artimesnių muzikai, bet, mano požiūriu, jau ne tokių būtinų poezijai savybių: sąskambių ir melodikos. Pastarosios dvi savybės jokių būdu nesvetimos poezijai, tačiau jos neretai būdavo ir tebėra perversinamos, ypač tada, kai poezinį tekstą bandome suvokti, kaip tam tikrą muziką. Poezijos skambesys nėra laisvas nuo prasmės, todėl, lyginant su muzika, gana primityvus, o menamai teksto melodijai galima sukurti aiškų muzikinių. Čia išvardintos išorinės savybės dažniausia ir skatina poeziją jungti su muzika ar daryti skubotus išvadas apie šių menų panašumą.

Žodis turi prasmę, poeziniuose tekstuose „įdarbinami“ ištisi žodžių semantiniai laikai, o garsas prasmės neturi. Bandymai poezijoje žodį atsiesti nuo prasmės, o muzikoje įprasminti garsus man neatrodo rimti. Poetui nevalia nusidėti žodžių prasmėms; visos teksto sklaidą laike tvarkančios priemonės turi būti parjungtos prasmėi — tiesioginei ar galutinei (t.y. tokiai, kuri netiesiogiai kyla iš teksto prasmės). Su tam tikromis išlygomis, t.y. išskyrus ritmą ir intonaciją, minėtas priemonės galėtume pavadinti antraeilėmis. Muzikoje — atvirkščiai — visos jos būtų pagrindinės ir esminės. Siekdamas kuo didesnio muzikinio efekto, poetas vis labiau prievartauja žodžių semantiką ir primityvina tekstą. Esama gana nealių minčių, bet jos negriau-na taisyklės.

O ar turi prasmę muzikos kūrinys? Be abejo, tokios prasmės, kaip poezija, jis neturi. Tačiau poezijos, tiek muzikos kūrinys turi savo statišką erdvinę formą. Erdvinė poezinio kūrinio forma — tai jo galutinė prasmė, kurioje susilieja visos jo jutiminės medžiagos sąlygojamų prasmų ir emocijų judesiai laike. Erdvinė muzikos kūrinio forma — tai jo konkrečiai juntama abstrakti proporcija, kurioje taip pat susilieja visos jo jutiminės medžiagos judesiai laike. Abiem menams vienodai svarbios jų laikinės formos: jutiminė-emocinė dinamika, kurią poezijoje sudaro prasmų judėjimas ir prasmės sklaidą, intonacija, ritmas, eufonija, o muzikoje — tie patys dalykai, išskyrus tai, kad vietoj sudėtingų ir daugialypių prasmų, joje „veikia“ konkretūs garsai. Abiejų menų, kuriama jutiminė-emocinė dinamika tarsi sustingsta galutinės prasmės ar porcijos išgyvenime. Abu menai yra išsaugoję šitokio statiško trauką. Tačiau, manau, būtų beprasmiška įrodinėti, kuris iš kurio ko nors pasimokė ar pasisavino, nors atskiri kūrėjai neretai nurodo kitus menus, kaip savo įkvėpimo ar formavimo priemonių šaltinį.

Tiek poezija, tiek muzika, mano manymu, yra kilusi iš ritualo. Ritualo tikslas nebūvo estetinis išgyvenimas. Ri-

tualas turėjo paveikti gamtos jėgas, kažką pakeisti žmoguje ar bendruomenėje. Jame taip pat buvo derinama veiksmo dinamika ir galutinio poveikio statika. Ritualo poveikį, žinoma, žmogus tikrindavosi pagal poveikį sau, apeigų kūrimui pasitelkdamas ir savo estetinius pojūčius. Vadinasi, šių menų atsiradimo metu ontologinė jų prasmė buvo svarbesnė už estetinę, bet be pastarosios neapsieita. Laikydami tokios nuostatos, kūrėjai neapsigauja ir šiandien.

Visiems žinoma, kad nei tikro poezijos, nei muzikos kūrinio neįmanoma sugalvoti, sudėlioti iš žodžių ar garsų, net ir pasitelkus pačius subtiliausius kanonus. Tiesa ir tai, kad ne vienas ir ne kartą šio žinajimo nepaisome. Kūrinio atsiradimui reikalinga kūrybinė potencija — paslaptingas galios šaltinis kūrėjo psichikoje, kūrybos metu besiveržiantis į prasmę bei formą. Ta jutiminė-emocinė dinamika — tai tarsi vidinė muzika, kurią jaučia menų kūrėjas ir kurios neįmanoma suvaidinti. Neįsilausdamas į savo vidinę muziką, poetas taip pat prievartauja žodžių semantiką, nesuteikdamas jai būtinumo ir kurią negyva tekstą. Muzika ir poezija trykšta iš to paties galios šaltinio kūrėjo psichikoje, sklaidžiai laike ir statišku savo erdvinės formos išgyvenimu siekia atkurti tą pačią kūrybinę potenciją pajautą.

Kaip matome, poezija ir muzika labai artimos, tiek savo išoriniais požymiais, tiek vidine kūrybos ir atlikimo psichologija. Būdingos poezijai prasmės gali net judėti ir skambėti, kaip muzika. Tačiau prasmės vienetas, žodis ar jų junginys, kaip jau minėjau, turi savo pastovią garsinę-ritminę sandarą. Žodis gretintinas ne su garsu, o su labai įvairių garsų grupe, sudėliota jau ne pagal muzikos taisykles. Žodžiai i poezijos kūrinį gula pagal kitą (prasmės) priežastingumą negu garsai i muzikos kūrinį. Muzikos nebūtų įmanoma komponuoti iš tokių įvairių ir sudėtingų garsų grupių, kaip prasminių vienetų skambesys. Todėl, mano požiūriu, šie du tokie panašūs menai egzistuoja tarsi lygiagrečiai ir taip sunkiai (be nuostolių kuriam nors vienam) gali būti derinami viename kūrinyje.

Pritardamas K. Plateliui, kad poezija ir muzika yra arti viena kitos ir veikia mūsų „giluminius“ centrus, poetas Sigita Geda, be kita ko, pasakė, jog tikroji arba vidinė poezijos muzika nėra garsiškai išreikšta. Tai, kad autorius arba skaitovas ją perduoda balsu — tėra viena iš galimų versijų. Muzika lieka teksto gelmėje, mes ją tik „numanome“. Tai paradoksali poezija — ta, kuri negirdima, bet skamba, gali plėstis vis labiau ir labiau. S. Geda priminė, o gal ir naujai suformulavo tiesą, jog poezija yra muzikos šaltinis.

Remdamasis savo patirtimi, Anglijos poetas Richard Caddel papasakojo, kaip jis suvokia poezijos ir muzikos santykį.

(Nukelta i 2 psl.)

DARIŪS ŠIMONIS

DALIA BOZYTĖ

NERYŠKUS PORTRETAS SU PEIZAŽU

Šilta.
Žalias pievelės šilkas.
Baltas Marilės šalikas.
Ten, už tilto,
rūko šleifas iš leto kylantis —
Lituo...

Dievo pašvestas
šitas paveikslas, kurį nešu savo vyzdžiuose
didesnę pusę gyvenimo,
apreiškiu mokantiems ir nemokantiems rašto.
Vienatvė su juo kalbuosi.
Siūlau moterims, dvelkiančioms tuberozomis
ir vyrams, duriantiems avį.

Svetimų viešelių dulkes išgraužė mano akis.
„Eik, vaikel, sukalbek rožinį...“
Tuoj, motule.

Uogos medyje
dar ne juodos, bet jau ne raudonos.
Laimingi, kurie šioje žemėje
gali gerti iš šulinio ir valgyti vyšnių.
Neturiu nieko, bet turiu per daug šiam gyvenimui.

Mano krūtineje sūkuriuoja giesmė,
trunkanti iki prašvintant
ir moteris mano dešinėje
puikėsnė už sužeistą žvaigždę.

Kowno ir Wilno —
kaip tai būtų žemaitiškai?
Tie pusiau priešai,
lietuviškai
reiktų kautis ir viltis.
Velu —
mirtis karaliauja many,
atimdama buvimą ir balsą.

Velek lieku mažutelis:
andai pro langą
matyti kelias — pareina,
pargrįžta kažkas nuo Seinų,
ar netgi nuo Varšuvos —
padėkdie, lauke dirbantiems!
Parneša blogą naujieną.
Ruduo. Rundantys lapai
toli nuo tėvynės
limpa prie kryžiaus,
užkloja užrašą:
ADAM MICKIEWICZ.

Grūstis prie senato salės:
tik poliarinės lapės
taip moka nujausti
sklindančią požemių sviesą.

— Kur tu, miegoji Ketchen,
noriu tau tučiuojau duoti pačiupinėlį
magistro laurus,
per kuriuos nuplikau.

— Aš tau atnešiau dvilypę giliukų kekę —
ją bailiai lyžtelejo gluodenas,
susimastę apie lazdyno uogas.

— Ar matai tuos gramatikus
prie Germanijos vandenų:
vienas jų — aš, kitą geniai išskaptavo
ant suolų auditorijoje.

— Ar užuodi, gailestingai Ketchen,
balzamą ant mano pirštų —
tai pelesiai inkunabulų rūsiuose.
Jais sveikinuos įvairiomis progomis.

— Maistą sugromuluoju
skirtingais kalbos padarais.
Alveolių troškuli malšinu
keisčiausiomis likvidinėmis balsėmis.

— Jei tyliai ir rūkau,
susigarančščiavęs į kedro kankorėžį —
tai koridoriaus galo kampe ar kišenėje
jau metos kokia grakšti hipotezė.

— Kartais nubūdęs verkiu —
tai sapnuose kiauurai smilkinį
pratikale mirusios kalbos
augmentas.

— Visą, ką iš tikro žinau,
galėčiau užrašyti
ant vieno čiobrelio
lapo.

Bet to nedarau — o kam —
kam tas mokslas, virstantis pelenu,
jei negali atgaivinti
Aistmarėj nushendusių luotų.

Baisus yra supratimas gramatikos:
darkantys ritmą enklitikai
idealiai sutampa su pačiom liūdniausiom
sinoptikų pranašystėmis.

Laimėjęs Kultūros ministerijos premiją už geriausią
jaunujų poetų debiutą

Eilėraštis, premijuotas konkurse Adomo Mickevičiaus
tema

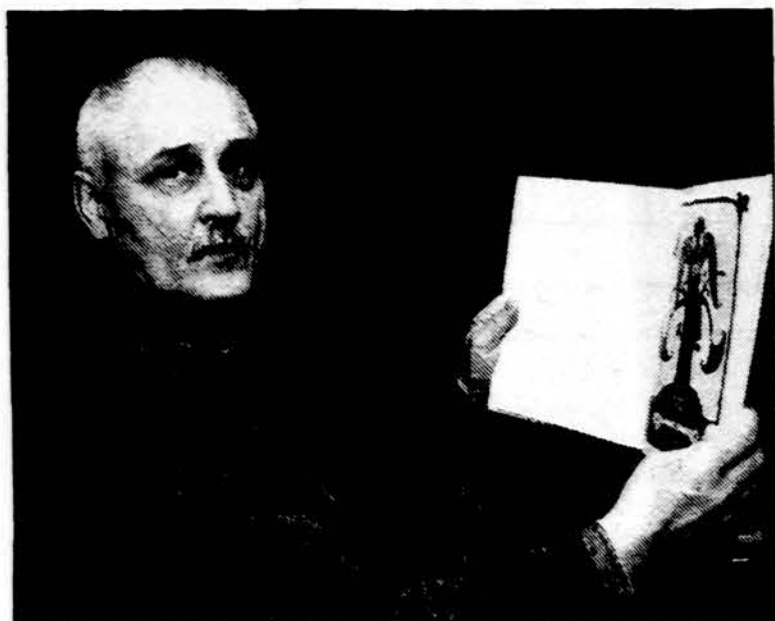
Jotvingių premijos laureatas Marcelijus Martinaitis.

Nuotr. Ričardo Šileikos

Poetė Eglė Juodvalkė Druskininkuose.

Nuotr. R. Šileikos

Dailininkas ir rašytojas Leonardas Gutas, lapkričio 6 d. šventės 60 m. sukaktį. Nuotr. Eltos

JUBILIEJINĖ LEONARDO GUTASKO PARODA

Visas penkias „Vartų“ galerijos sales užėmė dailininkas ir rašytojas Leonardas Gutas. Lapkričio 10 d. čia atidaryta jo jubiliejinė paroda, skirta autoriaus 60-mečiui ir kūrybos 40-ies metų sukakčiai.

Ši paroda, pasak rengėjų, yra kameriškesnė ir vientisė, palyginti su ankstesnėmis jubiliejinėmis parodomis. Dailės parodų rėmuose (dabar Šiuolaikinio meno centras). Autorius sakė pasirinkęs „Vartų“ galeriją dėl jos jaukumo ir šeiminių geranoriškumo.

Keturiose „Vartų“ salėse eksponuojama tapybos ir akvarelės darbai, piešiniai, skulptūrų ir meno objektų, sukurtų per 40 metų. Pristatomi didieji tapybos darbai ciklai. Pagrindinė šių ciklų idėja, pasak L. Gutausko kūrybos tyrinėtojų, — mirtis, sąstingis, bet kartu tai — gyva, judri tapyba, sklaidžianti šilumą. Mirtis paveikluose spinduliuoja gyvybę. Čia atsispindi ir religinės autoriaus nuostatos. Svarbi eimo į šviesą idėja. Moterų portretuose panašios ir kilmingas šventasias, sekusias paskui Kristų.

Penktosios — kvadratinės — salės ekspozicija, pavadinta „Literatūra ir menas“, anot dailėtyrininkų, primena romano „Vilko dantų karoliai“ pasamones srautą ir yra tarsi akcija. Čia rodomi objektai yra labai asmeniškai, intymūs. Jie gyvi tik žinant visą jų priešistorę.

Kai kurie kūrybos periodai, pasak autoriaus, nepateko į retrospektyvinę parodą, nes buvo sukurti vadovaujantis protu, o ne intuicija. L. Gutausko manymu, dailininkui niekada nepadėjo protas. Ateityje autorius žada grįžti prie tapybos iš natūros, natūralumo, nuo kurių ir pradėjo kūrybinį kelią. L. Gutauskas ironizavo, kad pradės piešti ne dešine, o kaire ranka, nes dešinė „jau pribagta žinojimo“.

Technika, mokėjimas, anot dailininko, trukdo kūrėjui. nes autoriaus nuostatos. Svarbi eimo į šviesą idėja. Moterų portretuose panašios ir kilmingas šventasias, sekusias paskui Kristų.

PALINKĖTA KŪRYBINĖS LIEPSNOS

Kompaktinė plokštelė „Juozas Gruodis. Solo dainos“, kurią išleido Vilniaus plokštelių studija — tai koncertmeisterės G. Ručytės-Landsbergienės ir dainininko Algirdo Janušo darbas. Plokštelė buvo pristatyta visuomenei Vilniaus rotušėje spalio 29 dieną įvykusiame vakare, skirtame Lietuvos muzikos akademijos docentės pianistės Gražinos Ručytės-Landsbergienės kūrybinės veiklos 50-mečiui.

Kamerinio bei operinio dainininkų repertuaro žinovės, imlios akompaniatorės, daugelio vokalistų nuolatinės scenos partnerės Ručytės-Landsbergienės jubiliejinis vakaras buvo pavadintas „Išgirsti kitą žmogų“. Pagerbti žymios muzikės susirinko būsios kolegų, draugų, bičiulių ir talento gerbėjų. Vakara vedė muzikologė Zita Kelmickaitė.

Dainininkai Regina Maciu-

tė, Judita Leitaite ir Algirdas Janušas pasidalijo mintimis apie darbą su G. Ručyte-Landsbergiene. Jie pabrėžė mielą bendravimą su koncertmeisterė, sielų artumą, ypatingą pianistės subtilumą perteikiant muzikos kūrinių, didelę jos gyvenimišką patirtį. Pasak dainininkų, stebina G. Ručytės-Landsbergienės ištvėrmė, neišsenkanti vidinė energija, nepaprastas darbštumas ir kantrybė.

Bene didžiausią dėmesį, pasak pianistės kolegų, G. Ručytė-Landsbergienė skiria lietuviškai muzikai, dažnai inicijuoją ir naujausių mūsų kompozitorių kūrinių premjeras.

Jubiliejinio vakaro metu jubilieitai linkėtina įgyvendinti naujus planus, taip pat tos liepsnos, kuri įsideda pianistei vos prisilietus prie fortepijono klavišų. (Elta)

Lietuvos Muzikos akademijos doc. pianistė Gražina Ručytė-Landsbergienė savo kūrybinės veiklos 50-mečiui skirtame vakare spalio 29 d. Menininkų rūmuose. Nuotr. Eltos

NEIPRASTAS ŽVILGSNIS Į PUODELĮ

Ar gali būti puodelis meno kūrinys? Tuo įsitikinti pakvietė Taikomosios dailės galerijoje lapkričio 4 dieną atidarytos parodos „Puodelis“ rengėjai. Šioje parodoje, Taikomosios dailės galerijoje, įvairių specialybių dailininkai — keramikai, tekstilininkai, odininkai, medžio meistrai — pateikė savo darbus, kuriuos vienija tema „Puodelis“.

Bėgant amžiams, puodelis tapo įprastu indu mūsų buityje. Parodos rengėjai ketino supažindinti šiuolaikinį žiūrovą su kiek neįprastos formos ir medžiagos puodeliais, kuriuos galima naudoti arba tik pasigrožėti. Prie galerijos miestelėnus į parodą kvietė „gyvas puodelis“ — žmogus erdvinio puodelio kostiumu. Jį sukūrė

Giedrės Fledzinskienės privacios aukštesniosios menų mokyklos moksleiviai. (Elta)

J. KAZICKO PREMIJA DOKUMENTINIO FILMO KŪRĖJAMS

Išėjimo verslininkas Juozas Kazickas savo premija apdovanojo dokumentinio filmo „Troškulys“ režisierių Algimantą Maceiną ir konsultantę Gražiną Kadzytę. Apdovanojimas įteiktas lapkričio 10 dieną Lietuvos kino studijoje po filmo peržiūros, kurioje labdaros akcijoms garsėjantis verslininkas dalyvavo su žmona Aleksandra.

Trumpametražinėje juostoje atskleidžia į Saratovo guberniją po 1863 metų sukilimo ištremtų lietuvių palikuonių dramatiški išgyvenimai. „Troškulys“ filmuotas Saratovo gubernijos Čiornaja Padinos kaime. Čia praėjusiam amžiuje apsigyveno 50 tremtinių iš Lietuvos. 25 lietuvių šeimos sudarė penktadalį visų kaimo gyventojų.

Filmo herojai — tremtinių palikuonys. Jie kalba lietuviškai, kasdien skaito Bibliją, meldžiasi, dainuoja lietuviškas dainas, svajoja grįžti į Lietuvą.

Išėjimo verslininkas Juozas Kazickas taip pat yra gimęs Čiornaja Padinoje, čia praleido vaikystę ir dalį jaunystės. Svečias iš Amerikos sakė, kad filme atsispindi, kaip kentėjo lietuviai, praradę tėvynę, koks skausmingas Lietuvos ilgesys. Šią juostą, anot J. Kazicko, turėtų pamatyti visi tremtinių palikuonys. (Elta)

ATIDARYTAS MODERNUS SPAUDOS CENTRAS

Spalio 6 dieną Šiaulių miesto savivaldybėje atidarytas spaudos centras. Jame įrengti ir mažoji spaudos konferencijų salė bei savivaldybės spaudai darbo kabinetas.

Spaudos centre dirbsiantys žurnalistai galės čia ne tik parengti informaciją, bet ir ją perduoti, pasinaudodami faksu aparatu. Dar miesto savivaldybės matematikos skyriaus vedėjas Jonas Boruta pažadėjo, kad artimiausiu metu spaudos centre pradės veikti ir kompiuteris.

Šiauliečiai įsitikinę, kad jų centras — pirmasis Lietuvoje savivaldybės spaudos centras, suprojektuotas ir įrengtas specialiai šioms funkcijoms vykdyti. Idėjos autorystę priskiriama Šiaulių miesto merui Alfredui Lankauskui.

Dabar Šiauliuose yra 15 žiniasklaidos priemonių: trys televizijos ir dvi radijo stotys, dešimt vietinių redakcijų bei respublikinių dienraščių skyrių.

Taikomosios dailės galerijoje Vilniuje atidaryta paroda „Puodelis“. Parodoje įvairių specialybių dailininkai: keramikai, tekstilininkai, odininkai, medžio meistrai, pateikė savo darbus, kuriuos vienija tema „Puodelis“. Nuotr. Eltos

Režisierius Algimantas Maceina (kairėje), verslininkas Juozas Kazickas ir filmo konsultantė tautosakininkė Gražina Kadzytė. Lietuvos kino studijoje buvo surengta rež. A. Maceinos dokumentinio filmo „Troškulys“ peržiūra. Nuotr. Eltos

Poezija ir muzika

Atkelta iš 1 psl.

Šiose srityse kūrybos procesas gali būti uždaras arba atviras, tačiau jis visada yra aktyvus ne tik kūrėjo, bet ir suvokėjo atžvilgiu. Pasak R. Caddel, eilėraščių rašymas primena ilgą ir lėtą pasivaikščiavimą laike, tartum eitum pirmyn ir atgal. Eilėraštyje pasikartojimai ir sugrįžimai, dabartis ir praeitis veikia kartu, sukurdami tam tikrą ritmą. Taip gimsta vidinė poezijos muzika.

Į diskusiją įsitraukęs poetas Vytautas Bložė sakė, kad talentingi kūrėjai, ypač kompozitoriai, kūrinių sugeba girdėti ir jausti, ne išdėstyta laiko tarpais, o kaip sapne — visą vienu metu. V. Bložė taip pavadino dieviškuoju kūrinių matymu ar girdėjimu — be laiko ir be erdvės. Pasak V. Bložės, muzika yra labai subtilus menas. Jis paragino poetus aktyviau pasinaudoti muzikos galimybėmis poezijoje.

O štai ką pasakė V. Bložės poeziją nagrinėjanti literatūros mokslininkė ir poetė Erika Drungytė:

„Muzika ir poezija labiau-

siai priartėja viena prie kitos tuomet, kai: eilėraščių kompozicijos išnaudoja žodžio galimybes būti prasmingu ne tik apibrėžtame žodžio semantiniame, bet ir politiniame lauke; kai eilėraščių skaitomas atlieko — skaitovo. Abu atvejai išplečia kūrinių interpretavimo, idėjos pilnaties išpildymo galimybes. E. Drungytė pridūrė, kad nei geras poetas neapsieina be muzikos, nei geras kompozitorius ar atlikėjas neapsieina be poezijos. O kitas literatūros tyrinėtojas, klaidpėdi Marijus Sidlauskas — Jonaitis, patvirtino, kad muzika ir poezija — tai du mūsų būtis atspindžiai, dvi mūsų medžio šakos.

Kultūros barų žurnalo redaktorius, filologas Bronys Savukynas kaip svarbiausią bendrą muzikos ir poezijos bruožą išskyrė paralelizmą. Poezijoje jis pasireiškia visais lingvistiniais lygmenimis, panašų atvejų yra ir muzikoje. Kitą bendrą muzikos ir poezijos bruožą B. Savukynas mano esant pauzę, kurios galimybės taip pat didelės.

Diskusijoje dalyvavęs iš Los Angeles atvykęs, o dabar Vil-

niuje gyvenantis ir krašto apsaugos sistemoje dirbantis daktaras Algirdas Kanauka tvirtino, kad tiek poezija, tiek muzika arba kita meno sritis gali išreikšti tą patią emociją (tik kita forma). Pavyzdžiui, R. Wagner reikšmingą frazę išreiškia ir muzika, ir žodžiais. Paskui tame pat kūrinyje ta frazė pakartojama vien muzika, ir auditorija puikiai supranta, ką tai reiškia. V. Kanaukos nuomone, muzikos ir poezijos susilietimas ryškus daug kur. Antai, L. van Beethoven *Devintosios simfonijos* muzika susilieja su F. Schiller *Ode džiaugsmui*.

V. Kanaukos nuomone, sąsajos tarp poezijos ir muzikos gana aiškos ir nesukelia kokių nors pinių problemų, kurias kelia šios diskusijos dalyviai. Bet muzikologo Donato Katkaus ir kai kurių kitų diskusijos dalyvių nuomonės parodė, kad šioje srityje vis dėlto yra ginčytinų, mažai ištyrinėtų erdvių.

Prof. D. Katkus sakė, kad muzikos ir poezijos sąsajos buvo aiškos senais laikais. Tiek poezijos, tiek muzikos ritmika senovėje buvo tokia pati. Juk negalima kalbėti apie antikinę poezijos prasmę, atsiejant ją nuo giedojimo. Homero kūriniai — tai giesmės. Graikų tragedijų herojai kalbėjo, o tiksliau giedojo dermėje, o blogieji — friginėje, plonais balseliais. Poezijos metrika ir ritmas buvo muzikos ritmika. Rolando giesmės ir dabar neįmanoma skaityti, ji turėtų būti giedama. Mus pasiekė Nibelungų giesmės melodija. Viduramžių poezija — tai dainų puokštės. Taip pat išlieka senas maginio dainavimo vaidmuo.

Tačiau intelektualiosios poezijos atsiradimas 19 a. užvėrė poezijos rūmų duris muzikai, — kalbėjo D. Katkus. Metaforos reikšmės augimas, skverbimasis į žodžio kontekstus ir asociacijų gelmes tapo ir visos šio amžiaus poezijos kryptis, tolstanti nuo individualios garsinės žodžio raiškos, nuo intonacijos. Emocinės gestikuliacijos grimsta į minties tylą, susikaupimą ir metafiziką.

D. Katkaus nuomone, šio amžiaus modernizmas reiškiasi ne tik poezijoje, bet ir muzikoje. Tos aukštesios poezijos jau lyg ir neįmanoma dainuoti, kartais, net balsu skaityti, o dar ir dar kartą tyloje skverbti į žodžio reikšmę. Atitikmenų yra ir muzikoje — pasireiškia muzikinės kalbos revizija, naujų garsų ir dėsningumų bei sistemų paieškos, intelektualinis susikaupimo ir tylos pasaulis. Ir čia pat, greta — kita muzikinė praktika, kitas pasaulis, — kunkuliuojantis, spontaniškas, masiškas, banalus, paviršutiniškas, kartu natūralus ir be galo gyvybingas. Tai „Pop“ kultūra, masinis menas.

Vis dėlto, sakė D. Katkus, ir šiandieniniame pasaulyje išlieka poezinio kalbėjimo retorinis, pakylėtas statusas — rimas ir ritmas, eilutės skiemenų darna, balsių ir priebalsių žaismas. Tai grynai muzikiniai dalykai. Poetinis estetiškumas dažnai ateina ne iš metaforų, bet iš paties pasakymo intonacijos. Prof. D. Katkus paminėjo Amerikoje neseniai prasidėjusį skaitymo renesansą. Profesoriaus nuomone, tas posmodernistinis judėjimas vėlgi, tik iš kitos pusės, kelia tą amžiną muzikos ir poezijos ryšio klausimą, nes poezijos skaityme, garse, iš-tartose informacijoje, galima pajusti kitą poetinės prasmės gyvybės mastą, interpretacijos laisvę.

Papildydama šias muzikologo mintis, į diskusiją įsijungusi poetė Eglė Juodvalkė sakė, kad poetai JAV padeda atlikti SLAM — smūgio, vizualinę, muzikinę — ritminę poeziją, trumpai ir aiškiai perduodančią poeto mintį.

Čia pridursiu diskusijoje išsakytas D. Katkaus, o taip pat A. Kanaukos pastabas daugeliui mūsų poetų, kurie literatūros vakaruose ar kitomis progomis savo poeziją skaito sausiai, abejingai, lyg sau ponosim, net nepažvelgdami į auditoriją. Bet, laime, yra poetų, kurie skaito ne tik eilėraščių eilutes, bet ir prasmę, kurie interpretuoja, gieda, netgi rekte iškreipia savo eilėraščių. Čia nepamirštas Sigitas Geda, kai anuomet „Poezijos pavasario“ skaitymuose savo kūrybą ne skaite, bet rekte iškreipė, panašiai kaip amerikiečiai savo SLAM.

Diskusijos aprašymą norėčiau baigti gabaus poeto ir džiazo bosine gitara Klaipe-dėje grojančio gabaus muzikanto Gintaro Grajausko žodžiais: „Muzika nuo triukšmo, kaip, beje ir poezija nuo šnekamosios kalbos, visų pirma, skiriasi aukštesniu organizuotumo lygiu. Ir muzikoje, ir poezijoje egzistuoja būtina formalioji ir sužietinė logika: nesvarbu, pagal kokias taisykles žaidžiama — sonatos forma ar dedekafonijos, soneto ar verlibro. Supaprastinus tą formaliąją logiką, galima įsprausti į vieną vienintelę bendrą schemą: ekspozicija, vystymas, repriza. Žinoma, sudėtingesnės formos atitinkamai sudėtingesnė ir struktūra, neretai įvedama visiškai nauja muzikinė ar žodinė informacija, atskiri konstrukciniai argumentai, tačiau esmės tai nekeičia. Ekspozicija, vystymas ir repriza idealiai užkloja tris žmogishko suvokimo stadijas: pamatyti, išsiūti ir suvokti (muzikoje gal labiau derėtų kalbėti apie išgirdimą ir išsiklausymą)“.

Apie menų sintezę poetai ir muzikai ne tik diskutavo. Sintezės pavyzdys buvo paties Donato Katkaus suburtas jo vadovaujamo Sv. Kristoforo kamerinio orkestro koncertas Druskininkų gydyklų erdviname vestibulyje.

Algimantas Antanas Naujokaitis

Druskininkų rudens pradininkas ir vadovas (kartu ir Švietimo bei mokslo ministras) Kornelijus Platelis (kairėje) su Baltarusijos jaunaisiais poetais Dimitrij Višnev ir Ales Turnovič. Nuotr. Ričardo Šileikos

Druskininkų rudens poetų tarpe — Kalifornijos lietuvis dr. Algirdas Kanauka. Nuotr. Ričardo Šileikos

Kas ir kur?

NE PRASILENKTI, BET SUSITIKTI

NIJOLĖ JANKUTĖ

Vakaronė su kun. Vytautu Bagdanavičium, MIC, Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, š.m. lapkričio 20 d.

Man į mintį atėjo sakiny — prasilenkimo valanda. Tai pirmosios rašyt. Mariaus Katiškio knygos pavadinimas, turintis ne vieną gilią prasmę. Ne apie tą knygą kalbėsime, bet apie prasilenkimo valandas, kurių kiekvienas esame turėję tiek asmeniškai, tiek visuomeniškai. Tai atsitinka, kai savo tarpe nepastebim tu, kurie verti didelio dėmesio. Kada toks asmuo kasdieną matomas, iš „labas“ pažįstamas, praeina pro mūsų gyvenimą arba išvis iš jo išeina, tada pasijuntame su kažkuo svarbiu prasilenkę, kažko svarbaus nustoję prasilenkimo valanda.

Todėl yra gera, kad kartas nuo karto mes visuomeniškai stabtelim prie asmens, su juo neprasilenkę. Sustojame ilgai, negu „labas“ ištarti, pasiklausom, ką jis mums per ilgus metus sakė, davė, atliko.

Šiandien džiaugiamės, neprasilenkę su kun. Vytautu Bagdanavičium, MIC, kuris su mumis ir tarp mūsų gyvena jau 50 metų, o gruodžio mėnesį švęs savo 90-ąjį gimtadienį.

Kun. Vytautas — pirmojo Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio augtinis, studijavęs ir baigęs Vytauto Didžiojo universitetą licencijato laipsniu. Jo parašytų knygų, straipsnių, studijų, vertimų sąrašas yra per 1,000 pavadinimų! Džiugu, kad jo kūrybinis derlius jau pasiekia vėl laisvę atgavusią Lietuvą. O ten filosofinių-religinių knygų ypač stinga.

O kaip pas mus? „Draugo“ knygyno lentynose kun. Bagdanavičiaus knygų apstu. Stinga tik skaitytojų. Žinoma, ne kiekvienas domisi religiniais ar filosofiniais raštais. Daugelis baidosi net tų žodžių. Ypač dabar, kai bet kokia knyga vis mažiau susilaukia gerbėjų.

O buvo laikai, kada gyvavo „Lietuviškos knygos klubas“, kurio ilgametis vedėjas ir *spiritus movens* buvo kaip tik kun. Vytautas. „LKK“ sąrašuose yra per 160 išleistų veikalų! Tos visos knygos perejo per kun. Bagdanavičiaus rankas ir pastangas, kad mes, gyvendami toli nuo tėvynės, turėtume, ką skaityti. Buvo jis tartum tų knygų krikšto tėvas, labai žymiai

prisidėjęs prie lietuviško žodžio puoselėjimo, ugdymo užsienio lietuvių tarpe. Nemažai rašytojų tebėra dėkingi kun. Vytautui, nes tik per jį jų kūriniai pasiekė skaitytojus.

Kun. Bagdanavičius — plačiašakė asmenybė, apdovanojama ne vienu talentu. Ryškiausias jų galbūt yra teologo rašytojo.

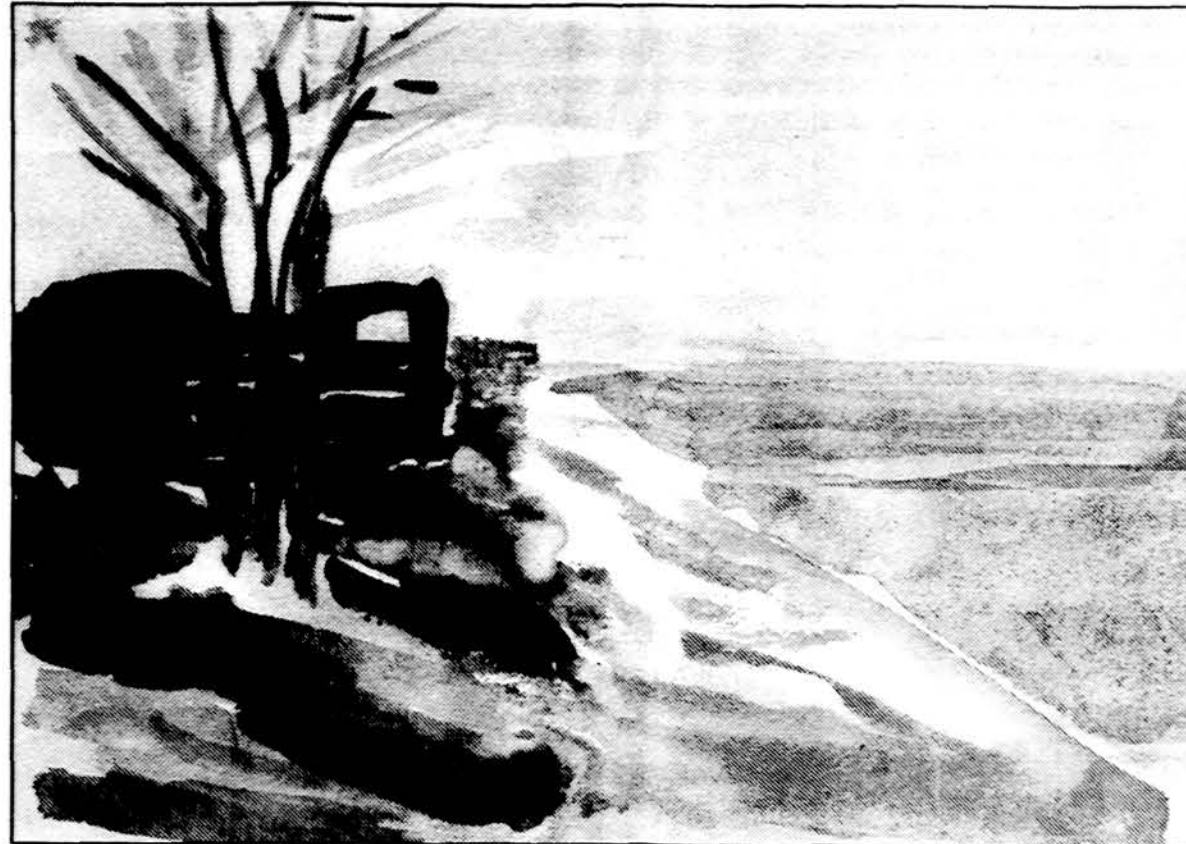
Rašyti teologines-filosofines knygas dar neužtenka būti teologu-filosofu. Reikia mokėti tas plačias ir galias temas perduoti taip, kad jos būtų suprantamos ir tų mokslų nestudijavusiems skaitytojui. Kun. Vytautas sugeba tai padaryti. Jis rašo, liaudiškai tariant, „trupai-trupai“, tiek, kiek įmanoma trumpai ir suprantamai nagrinėti tokias temas, kaip „Gerio paslaptis“, „Ar nuodėmė reali?“, „Dievo artumas žmogui ir marksizmas“...

Kun. Vytauto knygas skaitant, malonu pastebėti, kad jis apsieina su tarptautinių žodžių minimumu, vartoja, kur tik galima, lietuviškus atitikmenis ir savo minties neap-sunkina ilgų sakinių iman-tritybėmis. Tiesia, dabar Vilniuje išleistoje jo knygoje *Tomo Akviničio dorovės filosofija* kiltatavčių pavardės pakeistos iki neatpažinimo, bet čia jau leidyklos korektorių bei stilių „pasitarnavimas“.

Verta stabtelėti prie poros kun. Bagdanavičiaus knygų, kurias turėtų pasiskaityti kiekvienas, besidomintis giliais žmonių klausimais: *Dievo žmogaus santykis*, *Dievo planas žmogui*, istorinis išganymo vyksmas, krikščioniškoji sąranga ir pan.

Krikščioniškosios filosofijos knygų lietuviškoje raštijoje turime nedaug, o parašytų prieinamų stiliumi skaitytojui nespecialistui — dar mažiau. Nepaisant dažnai pabrėžiamos minties, kad „lietuviai ištikimi krikščionys, kovotojai už savo religiją“, mes, apskritai, krikščionybę pažįstame gan paviršutiniškai. Šiuo metu matyti ryškūs ženklai, kad pokomunistinėje Lietuvoje gaivinami priešikrikščioniškos eros tikėjimai arba bandoma mestis į Tolimųjų Rytų religijas.

Čia mums, norintiems pagilinti pažintį su krikščionyste,

Be pavadinimo. Kun. Vytautas Bagdanavičius, MIC.

ateina pagalbon kun. Vytauto knygos: *Tomo Akviničio dorovės filosofija*, *Tikėjimo, išminties ir taikos duosia*, *Žmonijos likimas šv. Jono apreiškimo knygoje*.

Tenengasidina tie vardai būsimų skaitytojų: knygos, kaip minėjau, parašytos idomiškai ir suprantamai. Pvz., *Tomo Akviničio dorovės filosofija* kun. Vytautas nagrinėja temas: „Laimė ir malonumai“, „Erotika“, „Nuobodumas“, „Šiuolaikinė baimės problema“, „Kodėl einame bažnyčion?“ ir kt.

Kas yra laimė krikščioniškoje sampratoje? Laimė tai žmonių tikslas, nes visi žmonės jos natūraliai siekia. Taigi laimė yra tam tikras bendras gėris, kurį pasiekti gali visi žmonės. Absoliutų savo gyvenimo kilniųjų troškimų išsipildymą kiekvienas atras amžinybėje.

Arba skyrius apie prievartą: „Kiekviena būtis siekia tikslo, kuriam ji yra sukurta. Žmogus siekia tikslo protinga veikla, kuri yra jo proto suvokta ir tapusi žmogaus noru. Iš šalies ir primesta veikla yra prievarta“. Šis šimtmetis ypač pasižymi tomis primestomis veiklomis...

Sunkiausiai suprantama Naujojo Testamento dalis yra „Apreiškimas šv. Jonui“ — populiariai — „Apokalipsė“. Ją kun. Vytautas nepaprastai idomiškai interpretuoja savo studijoje, pavadintoje *Žmonijos likimas šv. Jono apreiškimo knygoje*. Čia autorius išsamiai ir suprantamai atidengia apaštalo Jono regėjimų prasmę ir išnarpioja simbolių labirintus.

Štai apreiškime figūruojanti Babelė, „moteris, sėdinti ant raudono žvėries, girto nuo šventųjų kraujo“, kun. Bagda-

KUN. VYTAUTO BAGDANAVIČIAUS, MIC, PIEŠINIŲ PARODA

ALGIMANTAS KEZYS

Žodis, tartas per Vytauto Bagdanavičiaus piešinių parodos atidarymą, kuris vyko 1998 m. lapkričio 20 d. Čiurlionio galerijoje, Čikagoje.

Kad kun. Vytautas Bagdanavičius yra filosofas, teologas, etnografas, rašytojas, vertėjas, knygų leidejas, mes žinome labai gerai. Bet kad jis yra ir dailininkas, sužinojome tik šiaandien, jo garbaus jubiliejaus proga. Ši jo piešinių paroda Čiurlionio galerijoje byloja, kad jo esama net ir brandaus dailininko. Tai dar viena šviesi pastraipa jo ir taip turtingoje kultūriniais reikšimais biografoje. Ji versta ne vien mūsų dėmesio, bet ir nuosirdaus pasveikinimo.

Ką būtų galima pasakyti apie Vytauto Bagdanavičiaus meną? Iš pirmo žvilgsnio jo eksponuoti „piešiniai“ neatrodo, kad tai — piešiniai. Jie labiau panašūs į akvarelinę techniką atliktus darbus. Iš neseniai paskelbtų straipsnių apie šio žymaus žmogaus nueitą kelią, tarp kitų dalykų, šį tą sužinojome ir apie jo meną. Jo „piešiniai“ — tai ne akvarelė. Jo paties žodžiais

tariant: „Mano piešinių technika savotiška: naudoju spalvotus pieštukus, bet jų spalvas praskiedžiu vandeniu. Anksčiau esu tapęs ir aliejiniais dažais, bandžiau ir akvarele“. Štai kodėl Vytauto Bagdanavičiaus paveiksai dvelkia tokia mistiška švelnia nuotaika. Nei aliejumi, nei akrilu, nei pačia akvarele nebūtų įmanoma sukurti tokio „savotiškumo“ (paties autoriaus terminas), kurį pade-monstravo šiandien mums šis, naujai į lietuvių dailės pasaulį įžengęs menininkas. Jo menas pasižymi skaidrumu, spontaniškumu, paties pirmojo ir nepakartojamo potėpio tikslumu. Pirmojo potėpio svarba galioja ir akvarelinei technikai, galioja ir Bagdanavičiaus „vandeniu atskiestai pieštukinei“. Teptuku užtautas ar drėgnu pieštuku pabrėžiamas potėpis beveik nepataisomas. Už tai šia technika dirbanti aklam ir igudusiam, kad popieruje paliktos dėmės iš karto būtų tikslios ir efektingos. Dar nepalietęs dažais ar pieštukais paviršiaus, jis turi

navičiaus paaiškinama, kaip socialinis ir politinis organizmas. Viena Babelės savybių yra prekybinis pobūdis, kuris prisideda prie jos sunaikinimo.

Kiekviena valstybė rūpinasi savo ekonomika ir vertybių kaupimu bei paskirstymu. Tai būtinybė, ne nusikaltimas. Tačiau, kada aukščiausias valstybinio gyvenimo siekis pasidaro prekyba, kada daiktas tampa pagrindine vertybe, tai ir žmogus tokioje santvarkoje greit degraduojamas į prekę ar tik darbo jėgą. Vals-tybė tampa apokalipsės Babelė, sėdinti ant žvėries — turto-garbės geidulio — ir prekiaujanti, kaip apreiškime sakoma, „vynu, aliejumi, vergais ir žmonių sielomis“. Tokia Babelė nesunku pastebėti ir šiais laikais, nuo komunizmo iki laisvojo pasaulio pirklių sąjungų, milžiniš- kų finansinių struktūrų, kurios lobsta, prekiaudamos žmonių kūnais ir sielomis per narkotikus, amoralumą, melą.

Grįžtant prie kitokio žanro kun. Bagdanavičiaus raštų, verta atkreipti dėmesį į jo radijo vaidinimo rinkinį, pavadintą *Venecijos kvėpalai*. Tie trumpučiai, vienveiksmiai vaizdeliai, parašyti lengvu,

turėti aiškia savo siužeto viziją ir iš anksto žinoti, kaip tą viziją atkurti nelankstiomis bei užsispyrusiomis priemonėmis.

Vytauto Bagdanavičiaus darbai stebina, kaip sakytą, jo spontaniškai brėžiamo potėpio tikslumu ir brandumu. Iš keliolikos ar vos kelių sudrekinio pieštuko brūkštelėjimų štai atsiranda gracinga figūra, pastovaus namo, galin-gos pilies ar gležno augalo įvaizdis. Galbūt su tokiu pas-tatų piešinio struktūravimu nesutiktų akyesnė architekto akis. Jai gali atrodyti, kad tas Bagdanavičiaus nutapytas mūras pernelyg pasviręs, kampuoatas, stogai nelygūs. Panašiai atsilieptų renesansi-nio laikotarpio portretistas: koks tas Bagdanavičius žmo-gus? Jis panašus į dūmelį, miglą, o ne į raudonskruos-tį berną ar egzotiškiausiais šil-kais pasipuošusią ponį. Atro-do, kad Bagdanavičiui tektų gerokai pasitempti, „išieiti“ elementariausius mokyklos kursus.

Tačiau jis (ir mes) ne archi-tektai ir ne renesanso laikų žmonės. Mes puikiai žinom, kad menai, tai — ne griežtųjų mokslų teoremos ir ne fosilijų perdėliojimas iš vienos vietos į kitą. Menas yra sielos ieško-jimas pasaulio brūžgyuose. Tai dvasios, minties ir jausmo išspaudimas iš suakmenė-jusios materijos.

Siužetiniu požiūriu savo pa-veiksiais Bagdanavičius atlie-ka meditaciją apie atmintį. Kadangi individualiai atmin-tis nėra nuosekli istorijos fik-suotoja, o iškelti ir paviršių atsitiktinai įstrigusias ir nela-bai svarbias gyvenimo deta-las, tai ir Bagdanavičiaus piešiniuose pabrėžiami tokie biografijos momentai: pasi-vaikščiavimai parke, paste-bėtų pastatų motyvai, arti-mesnių draugų portretai.

Šiuose paveikluose autorius kreipia dėmesį ne į daiktų paviršių, bet į jų esmę. Vos įžiūrėjus parko medžių gau-bia paslaptingumas, pasi-vaikščiavimai išėjus figūra mena mitinę būtybę, paveiksle pa-vaizduotas peizažas, lyg iš pasąmonės iššokęs epizodas — apibendrinantis, esmingas ir tylus, kaip atmintis.

MIRĖ GARSIOJI BALERINA

Š.m. lapkričio 10 d. Londone (Didz. Britanija) mirė Kaune gimusi ir vėliau pasaulyje išgarsėjusi balerina Svetlana Beriozova, būdama 66 metų amžiaus. Velionės tėvas Mykolas Berzaičio pavarde šoko Lietuvos Valstybiniame balet teatre. Tuo pačiu metu Balet teatre šoko ir Čikagoje, o pas-kui St. Petersburg, FL, gyve-nęs S. Velbasi, kituose JAV miestuose gyvenę V. Adomavičiūtė, T. Babuškinai-tė, S. Modzeliauskas. E. Ban-dzevičius ir kt.

M. Beriozovas-Berzaitis prieš II pasaulinį karą atvy-kęs į JAV, dirbo pagal speci-a-lybę. Dukte, eidama tėvo pė-domis, gana anksti pradėjo mokytis baletu. Tėvas buvo jos pirmasis mokytojas. Svetlana baletu karjerą pradėjo 1941 m. New Yorke, Ballet Russe de Monte Carlo trupėje, atlikda-ma Klaros vaidmenį „The Nut-cracker“ („Spragtuko“) baletu. Pasiekusi profesionalaus ly-gio, 1947 m. debiutavo Kanadajoje, Ottawa Baletu vieneto „The Nutcracker“ ir „Les Sil-phides“ spektakliuose. Tais pačiais metais Mykolas Berio-zovas ir jo dukte Svetlana išijungė į Monte Carlo Grand Ballet vienetą. 1948 m. abu atvykę į Londoną, įstojo į Met-ropolitan baletą. Kiek vėliau Svetlana priėmė Ninette de Valois kvietimą ir pradėjo sek-mingą karjerą garsiajame Sadler's Wells teatre.

Svetlana, šokdama Sadler's Wells teatre, dažniausiai at-likdavo pagrindinius vaidme-nis. Pažymėtinas vaidmuo Kennet MacMillen baletu „Di-versation“, kuriam ji prancūzų kalba atliko kalbantią, o taip pat ir pagrindinį šokio vaid-menį. George Balanchine jai buvo sukūręs pagrindinį vaid-menį „Trumpet Concerto“ ba-leto pastatyme.

Svetlana Beriozova Londo-ne, o taip pat gastroluodama užsienyje, įskaitant ir JAV, nevengdavo susitikimų su lie-tuviais. Spektaklių programo-se, laikraščiuose ir specialiuo-se leidiniuose, greta jos pa-vardės, būdavo ir jos kilmės krašto pavadinimas, — Lietu-va — Lithuania.

P. Petrutis

Vėtrė Antanavičiūtė. „Atsialimas“, iš ciklo „Apokalipsė“. Ši nuo-trauka, kartu su daug kitų, bus eksponuojama kasmetinėje fotog-rafijos parodoje, kurios atidarymas vyks šį penktadienį, lapkričio 27 d., Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje.

Žasys ant ledo. Kun. Vytautas Bagdanavičius, MIC.

Leidiniai

MŪSŲ IŠGYVENIMAI IR VILTYS AUŠROS BELAUKIANT

JONAS DAUGĖLA

Antanas Kučys

AUŠROS BELAUKIANT

BOKS

Antanas Kučys yra gerai žinomas lietuviškosios spaudos bendradarbis. Rašyti į spaudą jis pradėjo, besimokydamas Šiaulių gimnazijoje. Tiesa, Amerikoje jis plačiau nebendradarbiavo bendroje lietuvių spaudoje, tačiau nuo 1965 m. redaguoja *Varpo* žurnalą ir jame paskelbęs nemažai straipsnių.

Varpą sukūrė ir leido, daugiausia jam rašė dr. Vincas Kudirka pačiomis juodžiausiomis mūsų tautos gyvenimo dienomis. *Varpas* ir *Aušra* sukūrė mūsų tautinio atgimimo laikotarpį, kuris 1918 m. apvainikavo valstybinės nepriklausomybės atstatymu. O, be to, *Varpo* leidėjai ir jo skaitytojai sukūrė varpininkų srovės pasauležiūrą ir tos srovės politinę apraišką — demokratų partiją, kuri vėliau veikė Valst. liaudininkų vardu.

Varpo leidimas buvo tęsiamas ne vien mūsų tautos laisvo gyvenimo dienomis, bet ir bolševikinės vergijos metais. Šio žurnalo keli numeriai pasirodė net Sibiro vergų stovyklose. 1953 m. Varpininkų leidinių fondas atgaivino *Varpo* leidimą JAV-se; o nuo 1965 m. žurnalo leidimą perėmė varpininkų filisterių d-ja ir ji redaguoti patikėjo Antanui Kučui.

Varpo ideologijos mintys atsispaudo ir Kučio straipsniuose. Šiuos straipsnius jis surinko į knygą *Aušros belaukiant*, kurioje ryškios varsonės spindi Kučio žurnalistiniai talentai. Leidinį jis pats redagavo; knygą išleido Saulabrolio leidykla.

Knygoje yra 74 straipsniai: 66 perspausdinti iš *Varpo*, kiti surinkti iš įvairių lietuviškų

periodinių leidinių. Straipsniai suskirstyti į 11 skyrių, kurių kiekvienas papuoštas būdinga antrašte. Trumpoje apybraižoje sunku būtų aptarti visus šiuos skyrius ir straipsnius. Tenka trumpai žvilgtelti į kelis būdingesnius.

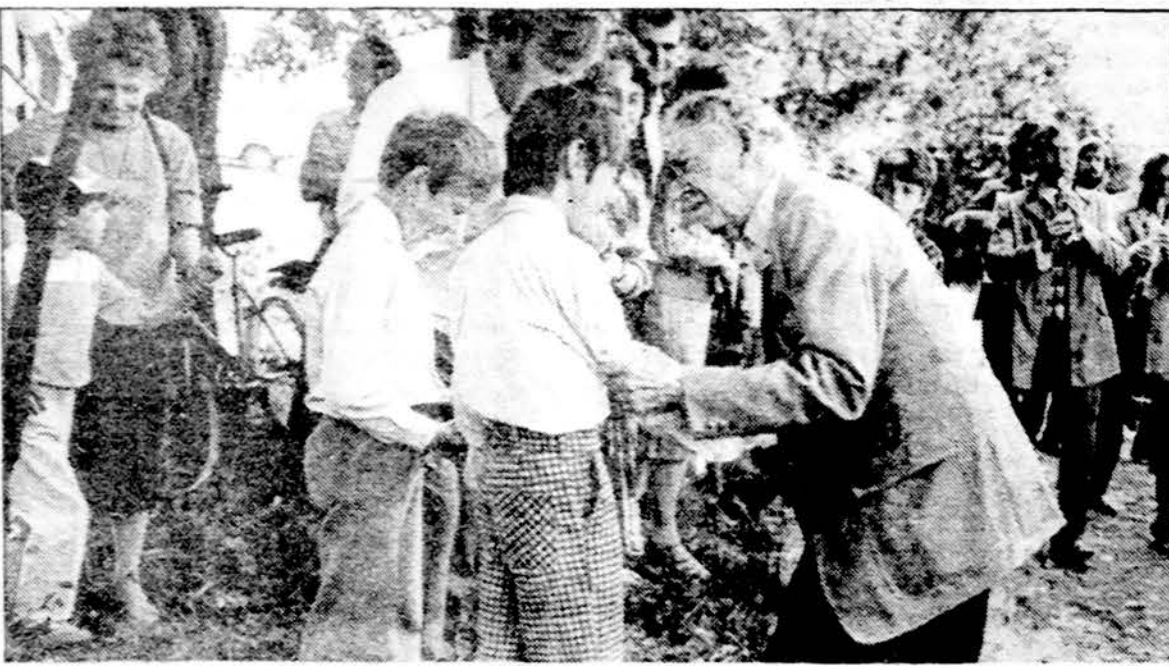
Skaitytojų akis turetu patraukti „Liberalizmas — laisvės ideja“. Pas mus turbūt nei viena kita sąvoka nėra taip skirtingai aptariama, kaip liberalizmas. Daugelis politologų visas blygbybes politiniame gyvenime vadina liberalizmu vardu, o ypač mėgsta prikerkti liberalo vardą tiems, kurie mažiau ar daugiau bendrauja su komunistais.

Taciau Kučys savo straipsnyje aptaria lietuviško tautinio liberalizmo sąvoką, kuria tiki, ir kurią puoselėja varpininkai. „Iš liberalizmo turinio galima išmesti viską, bet tik ne laisvę. Tada jau nebėra liberalizmo“. Be to: „Demokratija yra vienas iš principų, kurie sudaro liberalizmo esmę“ (135).

Autorius teigiamai pasisako apie Šviesos-Santaros išleistą *Lietuviško liberalizmo* knygą: „tai yra didelė dovana mūsų maščiančiai visuomenei“ (121). Knygoje V. Kavolis dr. V. Kudirką vadina integraliu liberalu ir didžiausiu pavyzdžiu. O istorikas V. Trumpa dar toliau nuolina: „Užtat šiandien dr. V. Kudirka tebestovi, kaip galingas ir vienišas ažuolas liberalinės minties dirvonuose“ (109). Kučys nepagaili kartų žodžių Rasteniui, Ralilai, Drungai ir kt., kurie savitai aptaria liberalizmo sąvoką ir dažnai ją vartoja kone keiksmazodžio vietoje.

„1899 m. lapkričio m. 16 d. skurdžiame Naumiesčio namelyje, kelioms moterims klūpant, paskutinius patepimus davęs kunigas atsigrįzo nuo ligonio lovos ir išsitarė: jau mirė...Po dviejų dienų iš Naumiesčio bažnyčios pajudėjo nemaza laidotuvių kolona... Prie kapo duobės nebuvo nei pamokslas, nei jokių prakalbų. Tik tyli seserų rauda ir krintančios žemės dundėjimas. Tą dieną palaidojė žmogų, kurio idejos jau buvo gyvos visoje Lietuvoje ir užjūrio lietuvių tarpe“ (311).

Taip jautriai aprašęs Kudirkos mirtį ir laidotuves, Kučys pradeda kitą, irgi patrauklią

Nuotrauka iš knygos: Bernardas Brazdionis gimtuosiuose Stebeikėliuose, 1989 m.

įdomų skyrių „Varpas ir varpininkai“.

Šiame skyriuje jis smulkiai aprašo dr. V. Kudirkos pastangas išleisti *Varpą*. Išvardija nemažai bendradarbių ir apibūdina žurnalo turinį, išryškina jo reikšmę tautai tais sunkios vergijos metais. Aptaria mas bolševikų vergijos metais leistas pogrindžio, o taip pat ir tuo metu laisvojo pasaulio lietuvių leidžiamas *Varpas*.

Per visus tuos ilgus metus, tiek dr. V. Kudirkos, tiek ir jo palikuonių leidžiamas, *Varpas* skleidė tautai tas patias idėjas. Kučys jas aptaria: „Ideja, kad tauta turi išlikti gyva ir laisva yra reikalinga jos gyvybei užtikrinti, žmogus yra neįkainojama vertybė ir jam priklauso laisvė savo dvasiniam pasauliui, savo pasaulėžiūrai ir savo politiniams įsitikinimams. Demokratija yra valstybės valdymo santvarka ir toji visuomeninio bendravimo forma, kuri geriausiai užtikrina individo vertę visuomenėje bei valstybėje“ (345).

Šiame skyriuje yra taip pat išsamus straipsnis apie didįjį varpininką ir Kudirkos bendradarbi dr. K. Grinių.

Ilgais bolševikinės vergijos metais į laisvąjį pasaulį atklydę lietuviai nenutraukė ryšių su pavergtąja tauta. Šis ryšys buvo sunkiai įmanomas ir sudurdavo su įvairiais pavojais pavertiesiems. Taciau dalis mūsų akademikų, susibūrę į „Šviesos-Santaros“ organizaciją, paskelbė savitą bendradarbiavimo programą „Veidu į Lietuvą“. Taciau, vykdydami šią savo programą, jie pradėjo per bolševikų valdžios įstaigas (Teviškos d-ja) kviesti į savo suvažiavimus komunistų patikėtinius ir leisti jiems laisvai skelbti savąsias su tauta bendradarbiavimo mintis. Bet vis dėlto šių programų kūrėjai įvykdė jiems patiktą užduanį. Jie suskaldė užsienio

lietuvių, o taip pat suskaldė ir lietuvių bendruomenę. Kučys ir daugelis kitų, kurie šioms programoms priešinosi, buvo apšaukti gėdingu ir įžeidžiančiu „reorgu“ vardu. Kučys keliuose straipsniuose griežtai pasmerkė bendradarbiavimo su pavergtąja tauta, tuo pačiu jis išryškino ir varpininkų nusistatymą: „Tuo, žinoma, džiaugsmas kartu ir jaudinamas, kad, pasitikdami savo tauta, ne veltui buvome tvirti laisvės Lietuvai siekimuose ir ne veltui skelbėme pozityvios lietuvių, kurios centre būtų laisva tauta ir laisvas žmogus Lietuvoje, reikšmę“ (73).

Paskutiniame knygos skyriuje — „Kai naktis be aušros praėjo“ — yra 8 straipsniai, kuriuos *Varpo* redaktorius parašė jau po Kovo 11-osios, atstacius vėl valstybinę nepriklausomybę. Jis aprašo tas pakilius nuotaikas, kurias tuo metu išgyveno lietuviai. Galbūt jis geriausiai išreiškė vieną eilinę moteris: „Aš už nepriklausomą Lietuvą! Nors tik duona ir vandeniu gyvenčiau, bet būsim laisvi, niekieno neišnaudojami“ (563).

Be Kučys taip pat apgailestauja greitą tų šviesių nuotaikų pasikeitimą. Jį piktina, kad tauta laisva valia ir demokratiškai rinkimais priėmusiosios valdžios vardu vėl sugrąžino komunistus. Jis stebisi: „Nejaugi tiek apkarito savoji valdžia? Nejaugi jau atsirado tiek daug pasiilgusių vienos partijos geležinio kumščio valdymo? Nejaugi jau tokiai didelei tautos daliai laisvė ir nepriklausomybės idealai nieko nereikšė? (589).

Perskaicius visus 616 knygos puslapius, matome, kad straipsniai autoriaus kruopščiai ir žurnalistiškai paruošti, kiekvieno skaitytojo gali būti lengvai skaitomi.

Žinoma, šios knygos negalima pavadinti istoriniu veikalu pilnija to žodžio prasme. Bet ateities istorikai ir kitų kartų lietuviai knygoje ras daug dokumentines medžiagos. Ši kruopščiai paruošta medžiaga liudys tas nuotaikas ir išgyvenimus, kuriais *Aušros belaukiant* gyveno į laisvąjį pasaulį nuo bolševikinio teroro pasitraukę mūsų tautiečiai.

ARCHYVAS BUS IŠSAUGOTAS ATEITIES KARTOMS

Lietuvos valstybinei Martyno Mažvydo bibliotekai patikėta saugoti dailininko scenografo Mstislavo Dobuzinskio archyvą. Jį bibliotekos rankraščių skyriui perdavė Paryžiaus gyvenantis dailininko sūnus dekoratorius Rostislavas Dobuzinskis.

Nuo 1948 metų M. Mažvydo bibliotekoje saugomas didžiausias Lietuvoje menininkų Do-

buzinskių šeimos archyvas, sakė Eltai bibliotekos rankraščių skyriuje. Šiomis dienomis iš Paryžiaus gautoje siuntose — M. Dobuzinskio šeimos dokumentai, dienoraščiai, siurafinejimas su dailininkais, teatro meistrais, visuomenės veikėjais, kino studijomis. Archyvo pargabenimu rūpinosi Lietuvos Respublikos ambasada Prancūzijoje.

Profesorius, tapytojas, scenografas, visuomenės veikėjas M. Dobuzinskis buvo vienas Lietuvos valstybinio teatro pradininkų, pagrindinė profesionalią scenografiją, apipavidalino 38 spektaklius Kauno valstybės teatre. M. Dobuzinskis — vienas iš valstybės herbo kūrėjų, parašęs studiją apie Vyti. Būdamas įvairių komisijų narys, rūpinosi senųjų paminklų apsauga bei restauravimu. Dailininko nutapyti Vilniaus, Kauno, Lietuvos miestelių architektūros paminklų vaizdai — tai puiki šio amžiaus pradžios ikonografinė medžiaga. 1939 m. išvykęs iš Lietuvos, M. Dobuzinskis kūrė dekoracijas New York, Paryžiaus, Neapolio teatrums. (Elta)

KNYGOS LAIDA DAR KARTĄ PAKARTOTA

Danutės Brazytės Bindokienės daug palankaus dėmesio susilaukusi knygą *Lietuvių papročiai ir tradicijos išveivijoje* (*Lithuanian Customs and Traditions*) šiomis dienomis pakartota trečiaji laida. (Iš tikrųjų tai ketvirtoji laida, nes 1990 m. Lietuvoje knyga buvo perspausdinta, bet jos nematė nei tikrieji leidėjai — Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, nei autorė.) Knyga yra lietuvių ir anglų kalba, pirmą kartą išleista 1989 m., antrą — 1993 m. Šioje laidoje pakeistas tik įvadas, kad bent trumpai būtų paminėti pastarųjų metų įvykiai (iki prez. Valdo Adamkaus išrinkimo).

RAŠYTOJAI FOTOGRAFIJOSE

Dešimt metų kaunietis fotografas Romualdas Rakauskas įvairiomis progomis kartu su lietuvių rašytojais važinėjo į jų gimtąsias vietas ir juos fotografavo ten, kur jie gimė, augo. Šis meninės fotografijos meistras neaplenkė ir šį pasaulį seniai palikusių rašytojų, mūsų literatūros klasikų gimtųjų vietų. Prie portretinių ir žanrinių nuotraukų iš asmeninių albumų parinkęs rašytojų vaikystės ir jaunystės mėgėjiškas fotografijas, R. Rakauskas sudarė gana didelę, solidią knygą — fotografijų albumą, kurį autorius pavadino *Įkvėpimo žeme*. Gavusi finansinės paramos iš UNESCO ir Kultūros ministerijos, ją neseniai išleido Rašytojų sąjungos leidykla. Rašytojų klubas surengtame šios knygos pristatyme kalbėjo rašytojai paskaiciavo, kad į ją pateko 117 lietuvių rašytojų, iš jų 15 — egzodo, išveivijos poetų ir prozininkų. Tai ne tik dabar išveivijoje gyvenantys ir kuriantys B. Brazdionis, K. Bradūnas, Ugnė Karvelis, J. Mekas, A. Nyka-Niliūnas, A. Škema, T. Venclova, bet ir toli nuo tėvynės amžinam poilsui atgule J. Aistis, V. Krevė, M. Katiliškis, A. Mackus, H. Nagys, H. Radauskas, A. Vaičiulaitis, Vydūnas.

Susipažinę su knyga, skaitytojai klausė, kodėl į albumą nepateko visi, dargi mūsų literatūrai daug nusipelnę rašytojai. Vienas šios knygos rengėjų, Rašytojų sąjungos pirmosios V. Sventickas paaiškino, kad asmenis fotografas R. Rakauskas rinkosi pats. Jo galvota, kas ko mūsų literatūrai vertas, ir kartu — kas, jo nuomone, gali geriau prabilti vaizdų, gimtųjų vietų kalba. „Viliuosi, kad šio albumo vaizdai suartins jus su rašytojų veidais, jų dabartine ir nutolusia aplinka. Jūs turite tą rašytojų knygą. Dabar greta tebus asmenybių vaizdinis skaitymas“, — rašo autorius savo žodyje skaitytojams.

Knygoje — albumas — ne tik vaizdai, nuotraukos. Greta daugelio jų — trumpi rašytojų rankraštiniai, faksimiliniai įrašai — eilėraštis, jo fragmentas arba mintys apie kūrybos sąlytį su gimtąja žeme. Ta gimtoji žemė arba gimtasis miestas, gatvė jungia visus knygos pronažus, išryškina, kad tai jų kūrybos įkvėpimo žemė, ką sako ir knygos — albumo pavadinimas. Nuotraukomis, rankraščių fragmentais R. Rakauskus pavyko atskleisti rašytojų asmenybes, pažvelgti į kūrybos ištakas ir bruožus. Štai kaip knygoje pravaizduotas Bernardas Brazdionis. Didele, kone du ištisnius puslapius užimanti nuotrauka vaizduoja žmonių dėmesingai ir pagarbiai apsuptą

poetą jo gimtuosiuose Stebeikėliuose 1989 m. — jo pirmojo apsilankymo metu atgimimo nuskaidrintoje tėvynėje po ilgą nebuvimo metų — (ši nuotrauka iš knygos čia pridėdama). Greta — nedidelė 1934 metų fotografija, vaizduojanti B. Brazdionį su žmona jų vestuvių dieną.

Poetas J. Strielkūnas nufotografuos, sėdintis ant savo gimtinės prieklėsio, S. Jonauskas — į kaupiamą bulvį lauką gimtajame Gėsalų kaime nešantis plūgelį, K. Bradūnas — Alvite, prie ežero „besikalbant“ su gulbe, Jurga Ivanaukaitė — savo gimtajame Vilniuje, prie „hipiškais“ užrašais išmargintos Užupio seno namo sienos... Matyt, knygos autoriui nepavyko kartu su Antanu Škema apsilankyti jo gimtajame mieste. Tad greta nedidelės, kituose leidiniuose jau matytos dramaturgo portretinės nuotraukos, stambiu planu, kone per du puslapius 1993 metais įspūdingai nufotografuotas Kaune, Panemunėje, Gailutės gatvėje išlikęs jo gimtasis namas. Atrodo, paprasta šios nuotraukos kompozicija, bet fotografijos meistras rado tokį sąryšį, tokį vaizdą ir jo atspalvius, tarsi čia, šioje gatvėje, jauti esantį A. Škema, girdi jo žingsnius.

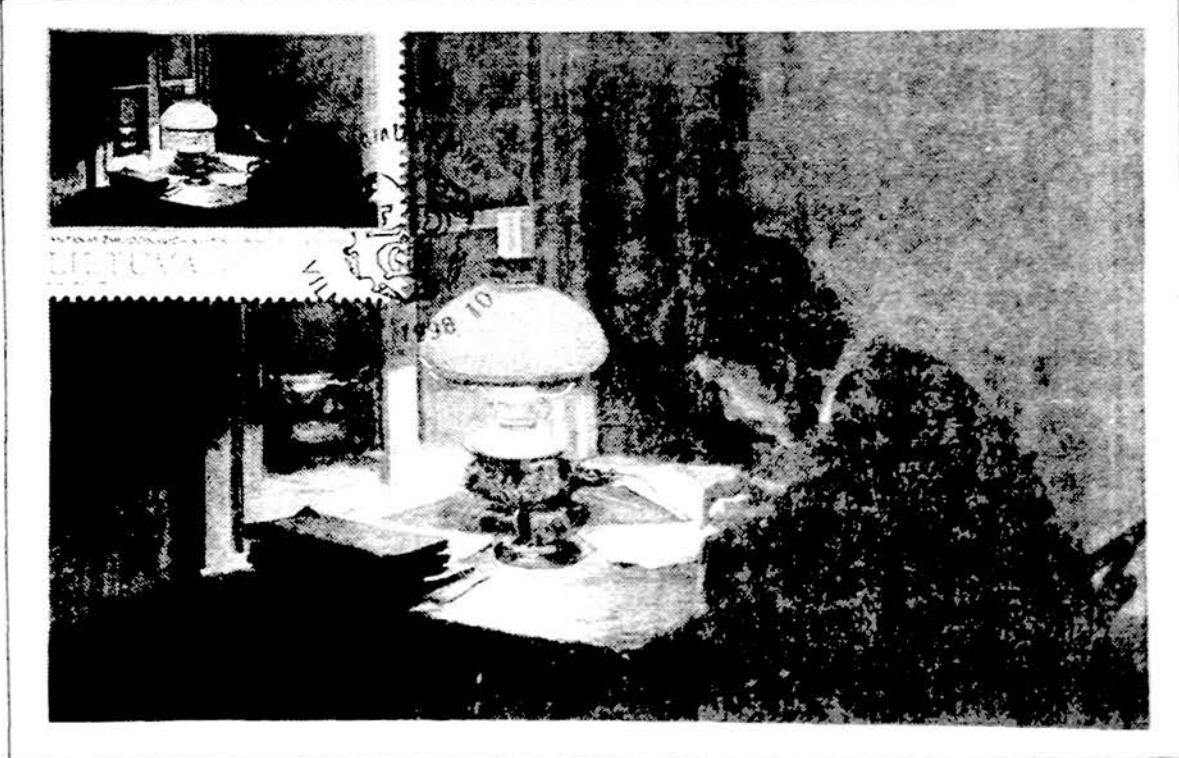
Lankydami rašytojų gimtines, knygos autorius daug kur jau nerado nė pėdsakų jų gimtųjų sodybų ir trobų. Dažniausiai tai sovietmečio pėdsakai — kaimo sodybas naikino planinis kolūkių gyvenviečių steigimas, melioracija, sovietijos užsispyrimas naikinti praeities prisiminimus, nušluojant net mūsų literatūros klasikų gimtąsias sodybas, net medžius. Bet noredamas atkurti tos įkvėpimo žemės nesunaikintą dvasią, meninės fotografijos meistras R. Rakauskas rado išeitį. Antai, H. Radauskui skirtuose dviejuose knygos puslapiuose nufotografuoti poeto gimtojo Gikonų kaimo laukai, A. Nyka-Niliūnui — Nemeikščių vasaros panorama. Įspūdinga, netgi tragizmo dvelkianti Salomėjos Neries gimtinės nuotrauka — iš jos gimtosios Kiršų kaimo sodybos telikusios kelios atrupėjusios, baigiančios užželti gimtosios trobos laiptų pakopos, iš Donelaičio Lazdynėlių — telikus baigiantis užpelkėti tvekinys.

Knygos aptarime dalyvavę rašytojai, meninės fotografijos meistrai gerai įvertino R. Rakausko, o taip pat dailininko — apipavidalintojo S. Chlebinsko darbą. Poetas Justinas Marcinkevičius sakė, kad ta knyga — albumas suteikia prielaidą išleisti kapitalinį leidinį — lietuvių literatūros istoriją vaizdais.

Beje, J. Marcinkevičius, išsamiai analizuodamas knygą-albumą *Įkvėpimo žeme*, greta jos privalumų, išsakė ir kai kuriuos priekaištus. Pasak jo, prie mirusių, jau neesantių rašytojų, jų gimtinių nuotraukų galėjo būti iš archyvų paimtų autentiškų jų kūrybos rankraščių tekstų, autografų. Skirtingai nuo kitų knygų idėjų rašytojų tekstų, jų nėra prie Jono Basanavičiaus, Vinco Krėvės, Vydūno, Žemaitės, kai kurių kitų mūsų literatūros klasikų atvaizdų.

Rašytojų sąjungos pirmininkas V. Sventickas sakė, kad kaip dovana knygą-albumą gaus kiekvienas jon patekęs rašytojas. Daugeliui Lietuvoje gyvenantių knygos personažų ji jau įteikta.

Algimantas Antanas
Naujokaitis

Dail. Antano Žmuidzinavičiaus paveikslas „Per klaurą naktį“ yra vienas iš dviejų, saugomų Lietuvos Dailės muziejuje, kurie bus atvaizduoti naujuose Lietuvos pasto ženkluose. Nuotr. Eltos.

Didž. Britanijos bei Šiaurės Airijos ambasadorius Christopher W. Robbins ir Kauno Technologijos un-to Užsienio kalbų centro bibliotekininkė Rūta Veterytė lapkričio 9 d. atidarytoje britų tarybos knygų parodoje. Nuotr. Eltos